

49. ชื่อเรื่อง พิพิธภัณฑสถานวัดมุลินทวาปีวิหาร การจัดการท่ามกลางสถานการณ์

ปัจจุบัน

ผู้แต่ง ประสิทธิ์ รัตนมณี

สถานที่พิมพ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ปี พ.ศ. 2553

ชนิดเอกสาร บทความ

พิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ศิลปวัตถุที่นำมาแสดง เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยผู้คนภายในชุมชนเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑสถานร่วมกันดูแลรักษา พร้อมกับการเป็นมรดกเทศก้นำชมสำหรับคนต่างถิ่นที่มีโอกาสเข้ามาเยี่ยมชมและสิ่งที่น่าสนใจแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานมีความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน “ในกระแสของวิวัฒนาการทางสังคมที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของประชาสังคม (Civil Society) ที่สังคมมีบทบาทในการจัดการตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพิงรัฐเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น พิพิธภัณฑสถานคือคลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ผู้คนในท้องถิ่นจะต้องรับรู้และเรียนรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีพ และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่จะต้องมีการพัฒนา และอาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์กับวัดอย่างแยกกันได้อย่างที่เดียว” (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2544 : 21) พิพิธภัณฑสถานวัดมุลินทวาปีวิหาร : แนวความคิดการก่อตั้ง วัดมุลินทวาปีวิหาร ตั้งอยู่ในตำบลตุง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีประวัติความเป็นมาพิพิธภัณฑสถานวัดมุลินทวาปีวิหารการจัดการท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันยาวนาน เป็นจุดศูนย์กลางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และศุภมิตรร่วมใจของชาวพุทธมาตั้งแต่ครั้งพระยาวิเชียรภักดีศรีสงครามกับหลวงปู่พรหม ได้ร่วมกันสร้างวัดนี้ขึ้นมา เจ้าอาวาสทุกรูปเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนภายในชุมชน มาถึงสมัยอาคารพิพิธภัณฑสถาน พระราชพุทธิรังษี (สมณศักดิ์ของพ่อท่านดำ) เพราะพิพิธภัณฑสถานหลังนี้เกิดจากเจตนารมณ์ของพ่อท่านดำก่อนจะมรณภาพว่า “ต้องการสร้างพิพิธภัณฑสถานไว้ภายในวัด” พ่อท่านดำ (พระราชพุทธิรังษี) ได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมกำลังเชื่อมผ่านไปสู่อีกสังคมหนึ่ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภายในวัด วิถีชุมชน ตลอดจนการเมือง การปกครองเริ่มแปรเปลี่ยน เครื่องมือการประกอบอาชีพ อุปกรณ์เครื่องใช้ภายในวัดและภายในครัวเรือนเริ่มถูกนำมาเก็บรวมไว้ บางอย่างถูกทอดทิ้งให้ผู้พังไป พ่อท่านดำมีความตั้งใจสนใจเรื่องศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ก่อนท่านจะมรณภาพได้สั่งกับลูกศิษย์และญาติโยมว่า “ความตั้งใจ 2 อย่างที่ท่านต้องการสร้างขึ้นภายในวัด คือพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียนพระปริยัติธรรม” ในปี พ.ศ. 2535 พ่อท่านสุข ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพ่อท่านดำได้เป็นเจ้าอาวาสองค์ต่อมา ด้วยความรักและศรัทธาต่อพ่อท่านดำผู้เป็นอาจารย์จึงได้สืบสานเจตนารมณ์ของพ่อท่านดำ ดำเนินการสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นในปี พ.ศ. 2535 โดยมีพระจิต ขนวิโร (ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสได้รับการแต่งตั้งฐานันดรศักดิ์เป็นพระสุทธิสมนวัตร) ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในด้านการก่อสร้าง มาเป็นเรี่ยวแรงดำเนินการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานจนแล้วเสร็จ และเปิดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมอย่างเป็น

ทางการ ในปี พ.ศ. 2537 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมุลินทาวปีวิหารถือเป็นสมบัติล้ำค่าของชุมชน เป็นความภูมิใจของประชาชนบริเวณนี้ เนื่องจากมีผู้สนใจทั่วสารทิศ และนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น เดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านบริเวณวัดมุลินทาวปีวิหารและบริเวณใกล้เคียงเห็นความสำคัญ จึงนำสิ่งของโบราณวัตถุที่มีอยู่ตามบ้านมาถวายให้วัดมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นเหตุให้อาคารพิพิธภัณฑ์หลังแรกไม่เพียงพอต่อการจัดแสดงวัตถุโบราณเหล่านี้ ปี พ.ศ.2540 พ่อท่านสุขได้ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังที่ 2 ขึ้นมาอยู่บริเวณเดียวกับพิพิธภัณฑ์หลังแรก เพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมาภายในวัดนั้น เป็นการจัดการทางสังคมอย่างหนึ่งของวัดร่วมกับชุมชน ทุกคนจึงมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่สิ่งที่เป็นปัญหาคือการดูแลรักษาที่ต้องใช้ความรู้ตามหลักวิชาการในการดูแลโบราณวัตถุเหล่านี้มิให้เสื่อมสภาพ พร้อมกับการซ่อมสงวน รักษาไปพร้อมกับการทำความสะอาดภายในบริเวณอาคาร ลำพังชุมชนจะหาบุคลากรชำนาญด้านนี้คงยาก ทางวัดกระทำได้เพียงแต่หาบุคลากรผู้พอมีความรู้ภายในชุมชนมาดูแลรักษาเท่านั้น โบราณวัตถุที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดมุลินทาวปีวิหาร สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ประชาชนภายในและภายนอกชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ศึกษา โบราณวัตถุบางส่วนเป็นสิ่งของเครื่องใช้ภายในวัด เช่น ตะเกียงเจ้าพายุ ตะเกียงกลอง ที่พระภิกษุเคยใช้ในการศึกษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้นมีธรรมมาสน์แบบโบราณสำหรับพระใช้เทศนาสั่งสอนในวันพระธัมมัสสวนะ (วันพระ) และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปที่มีมาตั้งแต่อดีตเป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธบริเวณนี้ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์และอดีตเจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ตามกุฏิหรือในสถูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเมื่อค้นพบแล้วก็นำมาเก็บรวบรวมไว้ เหยี่ยโบราณของเกจิอาจารย์ชื่อดังในภาคใต้และทั่วทุกภาคของประเทศไทย ตลอดจนเครื่องอัฐบริขารของพระภิกษุสงฆ์ เช่น บันน้ำ กาน้ำร้อน เป็นต้น โบราณวัตถุสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ และวัฒนธรรมชุมชนได้มาจากการบริจาคจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา บางอย่างอยู่ในสภาพสมบูรณ์ บางอย่างได้ผุพังไป บางอย่างแตกหักไปบ้าง เพราะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม่ได้ใหญ่โตและมั่นคงดังปัจจุบัน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านนำสิ่งของเหล่านี้มาถวายวัด และน่าเสียดายที่เครื่องมือบางอย่างเกี่ยวกับอาชีพภายในชุมชนได้สูญหายไป เพราะช่วงแรกยังไม่มีแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นรูปธรรม จึงไม่มีใครสนใจข่าวของเครื่องใช้เก่าๆ จึงปล่อยให้สูญหายหรือผุพังไปตามกาลเวลา แต่เมื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ชาวบ้านที่ทราบข่าวจึงนำสิ่งของเหล่านี้มาบริจาคให้ทางวัด ส่วนมากจะเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพทำนา เช่น คันไถ ครกสีข้าว ครกตำข้าว กระเชอ เครื่องมือในการทอผ้าไว้ใช้ภายในครัวเรือน เช่น บันด้าย เครื่องมือในการประมง เช่น สมอเรือ เครื่องมือในการทำสวน เช่น มีด พร้า จอบ เป็นต้น สิ่งของที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ นอกจากอุปกรณ์ที่เคยใช้ภายในวัด เครื่องมือประกอบอาชีพของชุมชนในอดีตแล้ว ยังมีเครื่องใช้ที่ได้รับบริจาคมาจากวังหนองจิก ซึ่งเป็นวังที่สร้างขึ้นมาพร้อมๆ กับวัดมุลินทาวปีวิหาร เป็นวังเจ้าเมืองหนองจิกตั้งแต่สมัยของพระยาวิเชียรภักดีศรีสงคราม มีโบราณวัตถุสำคัญมากมายที่ตกทอดมาสู่ลูกหลาน ต่อมาเมื่อเห็นว่าสิ่งของโบราณที่สำคัญภายในวังมีคุณค่า ควรแก่การ

ดูแลรักษาและให้สาธารณชนได้ศึกษา จึงได้นำมาบริจาคให้กับวัดมุลินทวาปีวิหารเพื่อใช้ในการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ โบราณวัตถุที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑได้รับความสนใจจากชุมชนตลอดจนนักท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่อง พระสุทธิสมนวัตร เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันเห็นว่าพิพิธภัณฑควรจะพัฒนาต่อไป ประกอบกับเห็นว่าโบราณวัตถุในชุมชนที่ยังหลงเหลืออยู่อาจจะถูกซื้อขายนำออกไปนอกชุมชนมากขึ้น ท่านจึงได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งจัดซื้อโบราณวัตถุตามที่ต่างๆ ในชุมชน เมื่อเดินทางไปเที่ยวทั้งภายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ท่านก็จะซื้อโบราณวัตถุมาเพิ่มเติมเพื่อนำมาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑพิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดมุลินทวาปีวิหาร : ผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ ตั้งแต่เริ่มเปิดดำเนินการ (พ.ศ. 2537) จนถึง พ.ศ. 2546 มีประชาชนทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนนักเรียนและนักศึกษาเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑไม่เคยขาด โดยเฉพาะช่วง เทศกาลตรุษจีนมีนักท่องเที่ยวเชื้อสายจีนจากประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์เดินทางมาชมและบริจาคเงินสมทบทุนเพื่อดูแลพิพิธภัณฑวันละประมาณ 10,000 บาท ถ้าเป็นวันธรรมดาไม่ได้อยู่ในช่วงเทศกาล จะมีผู้บริจาคเงินสมทบทุนวันละประมาณ 3,000 บาท เป็นปกติทุกวัน 1 พระยาวิเชียรภักดีศรีสงครามมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ในท้องที่ตำบลตุง อันเป็นที่ตั้งของอำเภอหนองจิกในปัจจุบัน แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้สร้างวังหนองจิก แม้แต่ในสมัยพระยาเพชรภิบาลนฤเบศร์ (มิ่ง โรจนะหัสตินทร์) ขุนพิทักษ์เขตต์บน (กึ่ง ณ สงขลา) หรือสมัยพระยามุลินทรสราภินานคโรปการสุนทรภิมหิศรราชภักดี (ทัต ณ สงขลา) พระยาเมืองหนองจิก คนต่อๆ มาก็ยังมิได้สร้างวังเป็นของตนเองให้ปรากฏแน่ชัด จนกระทั่งมาถึงสมัยพระยาเพชรภิบาลนฤเบศร์เขตต์มุลินทร นฤปดินทร์สวามิภักดี (พวง ณ สงขลา) พระยาหนองจิกคนสุดท้ายจึงได้สร้างวังขึ้น (จूरिटน์ บัวแก้ว, 2540 : 105) โบราณวัตถุบางส่วนที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ ได้รับบริจาคมาจากลูกหลานเจ้าของวังหนองจิก “ประชาชนเดินทางมาที่วัดมุลินทฯ จุดประสงค์หนึ่งคือ การสักการะหลวงพ่อดำและเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ โดยรถบัสจากประเทศสิงคโปร์ ประเทศมาเลเซีย และทั่วทุกภาคของประเทศไทยอย่างน้อยวันละ 2 คัน” (พรณี บุญเกียรติ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2550) ประมาณกลางเดือนมิถุนายน 2547 เหตุการณ์ความไม่สงบเริ่มทวีความรุนแรงขึ้น ประชาชนจากประเทศสิงคโปร์ ประเทศมาเลเซีย และคนไทยจากภาคอื่นๆ ไม่เดินทางมาปัตตานี ผู้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑจึงน้อยลงตามลำดับ เงินบริจาคก็น้อยลงขณะที่ทางวัดต้องเสียค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าและการดูแลรักษาอื่นๆ ด้วยงบประมาณจำนวนมาก จึงเป็นเหตุจำเป็นต้องปิดพิพิธภัณฑลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2549 คณะกรรมการพิพิธภัณฑได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน และ ตัดสินใจทำการเปิดบริการให้เยี่ยมชมอีกครั้ง ด้วยการเปิดเพียงอาคารพิพิธภัณฑหลังแรกเท่านั้น โดยมีอาจารย์พรณี บุญเกียรติ (ข้าราชการครูบำนาญ) อาสาเข้ามาช่วยดูแล อาจารย์พรณีเล่าว่า “ทุกวันนี้คนเข้าชมน้อย โดยเฉพาะชาวต่างประเทศและคนไทยภาคอื่นๆ แทบไม่ได้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเหมือนปีก่อนๆ เงินบริจาคเดือนละประมาณ 900 บาท ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ทุกวันนี้จึงต้องประหยัดโดยเฉพาะไฟฟ้า ถ้าไม่มีคนเข้ามาก็ดึงไฟจะเปิดเฉพาะเวลาที่มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมเท่านั้น” โบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑท้องถิ่น วัดมุลินทวาปีวิหารมีมากมายและหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ข้อมูล

ทางคติชนวิทยา พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นตัวอย่งที่ดีของการร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นมาจนกลายมาเป็นแหล่งความรู้ที่น่าสนใจ ในความเห็นของผู้เขียนพิพิธภัณฑสถานเพียงแต่ขาดหลักทางวิชาการในการทำทะเบียนวัตถุ และผู้มีความรู้ทางด้านโบราณคดีเข้ามาช่วยสร้างหรือหาคำอธิบายหรือให้ข้อมูล ทำให้ชิ้นส่วนโบราณวัตถุเหมือนไร้ชีวิตขาดความเป็นมา ขาดข้อมูลทางการศึกษา ไม่สามารถให้ข้อมูลกับผู้เยี่ยมชมและนักท่องเที่ยวกี่ยวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา อายุ หรือยุคสมัย และผู้บริจาค ยิ่งนานวันข้อมูลส่วนนี้ยิ่งเลือนหายไป ยิ่งปล่อยไว้อิ่งสับสน ทางวัดกับชุมชนก็ยังคงสภาพอย่างนี้ไว้ต่อไป ด้วยหนทางดำเนินการด้านข้อมูลทะเบียนประวัติโบราณวัตถุยังไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอย่างไร เพียงผู้ที่จะมาดูแลทำความสะอาดยังขาดแคลน อีกทั้งปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบช่วงเวลาที่ผ่านมามีทำให้นักท่องเที่ยวไม่เดินทางมาเยี่ยมชม ทางวัดต้องแบกรับภาระในการดูแลพิพิธภัณฑสถานในแต่ละเดือนเป็นเงินจำนวนมาก ถ้าเหตุการณ์ยังดำเนินต่อไปเช่นนี้ พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คงต้องปิดการบริการลงอีกครั้ง รอเพียงเวลาที่หน่วยงานราชการ ผู้ปกครองท้องถิ่นจะมองเห็นว่าพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีส่วนเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนให้มีความสมบูรณ์ด้วยการคงความเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของคนหนองจิกต่อไป